

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У 1991 р. утвердилася незалежність Української держави, що відкрило перед освітянами нові перспективи розвитку педагогічної науки – переосмислення пройденого шляху та визначення нових завдань діяльності [9, с. 5]. У перші роки після здобуття незалежності почала формуватися власна освітня політика та система вищої освіти, але в цілому розвиток освіти дорослих у країні мав стихійний характер [1, с. 197]. Цей процес можна позначити як часткове руйнування радянських традицій (перш за все, за рахунок скорочення культурно-масової роботи й відмови від насадження єдиної ідеології), а також як появу нових підходів, форм і провайдерів освітніх послуг для дорослих (за рахунок недержавних комерційних і некомерційних програм). Добре функціонуючі в умовах планової економіки й тоталітарної суспільної системи установи освіти виявилися, проте, нездатними реагувати на зміну умов в економіці й суспільно-політичному житті країни. Після здобуття незалежності були потрібні перебудова та модернізація національних систем освіти, в тому числі, освіти дорослих, яка повинна була допомогти громадянам адаптуватися до ринку праці і забезпечити їх навичками для усвідомленої та відповідальної участі в політичному житті [8]. Місце освіти в житті суспільства визначається тією роллю, що відіграють у суспільному розвитку знання людей, їхній досвід, уміння, навички, можливості розвитку професійних і особистісних якостей. Ця її роль стала зростати у другій половині ХХ ст. і продовжує зростати й нині, принципово змінившись в останні десятиліття. Зміни у галузі освіти нерозривно пов'язані з процесами, що відбуваються у соціально-політичному й економічному житті світового співтовариства. Оскільки професійні знання й уміння, набуті в минулому, в нових умовах не завжди задовольняють людину, знижується її професійний рівень, тому зростає значення нових спеціальних знань і навичок, існує потреба в адаптації. Водночас в Україні, де соціальні зміни мають інтенсивний характер, а соціальне життя набуває ознак неперервного освітнього процесу, завдання розвитку освіти дорослих як одного з головних механізмів становлення нового суспільства й сучасної особистості, на жаль, усе ще не набули відповідного суспільного попиту і залишаються предметом інтересів і турботи окремих освітніх і дослідницьких структур та колективів, громадських об'єднань, окремих науковців.

Після розпаду СРСР трансформація освітнього ландшафту в колишніх радянських республіках була відзначена такими тенденціями:

- збереженням і пристосуванням до нових реалій установ підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, що виникли в рамках соціалістичної педагогіки й радянської системи освіти;
- розширенням функцій установ вищої освіти, при яких з'явилися спеціалізовані підрозділи або центри, що пропонують послуги для дорослих на комерційній основі;
- скороченням обсягу просвітницької діяльності в межах культурно-масової роботи, в тому числі в рамках діяльності основного суб'єкта неформальної освіти дорослих – Товариства “Знання”;
- появою недержавних (приватних і громадських) установ і організацій, що пропонують, переважно, програми неформальної економічної, політичної, суспільної, екологічної, професійної та інших видів освіти [1, с. 198].

В умовах незалежності України в Департаменті вищої освіти Міністерства освіти і науки України був створений і працює сектор післядипломної освіти, мета якого координація діяльності вищих навчальних закладів країни щодо розвитку освіти дорослих. За роки незалежності України відбулися принципові, позитивні зрушення в розвитку освіти взагалі й освіти дорослих зокрема. Водночас слід зазначити, що цілісне сприйняття освіти дорослих (професійної та непрофесійної, формальної та неформальної) поки ще не набуло достатнього поширення на рівні державної політики. Традиційний для радянського періоду підхід продовжує домінувати в офіційних колах. Відповідно, існує гостра потреба в опрацюванні й оформленні концептуального бачення розвитку систем освіти і навчання дорослих; ця робота має бути направлена на ознайомлення з європейським і міжнародним досвідом організації освіти дорослих і разом з тим враховувати і розвивати вітчизняні традиції, підходи і принципи [7]. Сьогодні в масовій свідомості не сформоване розуміння “суспільної корисності” освіти дорослих. А цей факт є ключовим для забезпечення гарантій права на освіту дорослих, розробки й впровадження системи пільг і стимулів, інституційних форм забезпечення інтересів різних груп населення. Безліч суб'єктів (бізнес, соціальні партнери) роз'єднані й практично не беруть участі у формуванні пріоритетів освітньої політики; інституційні форми та процедури такої участі не визначені.

У процесі роботи над авторською концепцією розвитку освіти дорослих в Україні, було визначено актуальність і доцільність організації такої діяльності в Україні, виявлено суперечності, які треба подолати, узагальнено, на наш погляд, важливі тенденції [11]. Так, було окреслено цілі,

пріоритети, принципи розвитку освіти дорослих, якість здобутої дорослими освіти, визначено необхідність її модернізації, спрогнозовано розвиток системи вищої освіти в Україні у зв'язку зі зміною політичного курсу країни та її економічним розвитком, розглянуто міжнародну співпрацю та інтеграцію у сфері освіти дорослих, її економічні відносини, акцентовано увагу на пріоритетних завданнях освіти дорослих і намічено шляхи реалізації освітньої політики в Україні.

Державно-політичні й соціально-економічні перетворення в суспільстві в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. позначилися на розвитку української освіти. Підходи, практичні дії модернізації та розвитку освіти в Україні ґрунтуються на концепції побудови незалежної демократичної держави та її державних пріоритетах: доступ до освітньої та професійної підготовки всіх, хто має здібності, мотивацію до відповідної підготовки; використання освіти й професійної підготовки для захисту соціальних інтересів суспільства; зменшення монопольних прав держави в освітній галузі через створення на рівноправній основі нових закладів освіти недержавних форм власності – навчально-виховних, професійно-технічних і навчальних; формування інвестиційної політики в сфері освіти.

З урахуванням цього, стратегічними завданнями реформування системи освіти в Україні є:

- побудова національної системи освіти, формування творчої особистості, забезпечення пріоритетності розвитку людини;
- функціонування та розвиток національної системи освіти на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності суспільних і духовних цінностей;
- вихід системи освіти в Україні на рівень освітніх систем розвинених країн світу завдяки докорінному реформуванню її концептуальних, структурних та організаційних засад [15].

Провідними напрямками реформування системи освіти при цьому визначено:

- забезпечення всебічної готовності громадян до одержання освіти будь-якого рівня;
- досягнення якісно нового рівня в оволодінні базовими навчальними дисциплінами соціально-гуманітарного та профільного циклів;
- створення умов для задоволення освітніх і професійних потреб особистості та можливостей її вдосконалення завдяки неперервній освіті, зокрема, перепідготовці та підвищенню кваліфікації.

Цього можна досягти, якщо:

- створити в суспільстві атмосферу загальнодержавного сприяння розвитку освіти;
- подолати девальвацію загальнолюдських і гуманістичних цінностей, відрив від національних джерел;
- забезпечити розвиток освіти на основі нових прогресивних концепцій, упровадження передових технологій і науково-методичних досягнень;
- відійти від авторитарної педагогіки, підготувати нову генерацію педагогічних кадрів;
- інтегрувати освіту і науку, активно залучити до навчального процесу науковий потенціал навчальних закладів, науково-дослідних установ, мотивувати їх до участі в наукових дослідженнях і розробках;
- реорганізувати існуючі та створити навчально-виховні, професійно-технічні та навчальні заклади нового покоління, змінити управління освітою.

Досвід модернізації системи освіти в Україні показав, що її якість залежить, насамперед, від прийнятих стандартів освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців, інфраструктур внутрішнього і зовнішнього середовища та керування навчальним закладом [15].

За роки незалежності України на державному рівні реалізовано немало заходів, що сприяли розвитку системи освіти у складних умовах перехідного періоду. Насамперед йдеться про створення законодавчого освітнього правового поля. Прийняттям Конституції України, ухваленням законів “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту” було визначено основні правові норми демократичного функціонування та розвитку системи освіти. Освітня діяльність на всіх рівнях у порядку реалізації положень державних документів регулюється нормативними актами Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, положеннями, наказами й розпорядженнями Міністерства освіти і науки України [2; 3]. З урахуванням соціальних потреб суспільства й фінансових можливостей держави поетапно реалізується програма системної модернізації всіх ланок системи освіти, здійснюються заходи із організаційно-методичного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчальних закладів. Наявність багатоступеневого здобуття освіти в країні має принципове значення, оскільки гарантує особистості вільний вибір і дає їй можливість одержати освіту відповідно до розумових і професійних здібностей. Такі можливості додатково розширюють право громадян на одержання освіти завдяки можливості вибору форми навчання: очної, вечірньої, заочної, екстернатної, дистанційної. Маючи на меті досягти статусу розвиненої держави, Україна сприяє розвитку всієї своєї багатоступеневої системи освіти, зростанню інтелектуального потенціалу суспільства.

За прогнозами ЮНЕСКО, рівня національного благополуччя, що відповідає світовим

стандартам, досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40-60 % матиме вищу освіту. Доступ молоді до якісної вищої освіти забезпечують:

- безоплатна освіта на конкурсних засадах;
- створення правових засад одержання освіти за рахунок бюджетів усіх рівнів;
- надання освітніх кредитів студентам із малозабезпечених сімей на пільгових умовах;
- створення умов для одержання вищої освіти дітьми-сиротами, інвалідами;
- поліпшення інфраструктури вищої освіти з метою збільшення можливостей продовження освіти дітьми з менш розвинених регіонів;
- додержання повної справедливості під час вступу до вищих навчальних закладів й зарахування;
- запровадження ефективної системи широкої інформованості громадськості, майбутніх студентів, батьків про можливості одержання вищої освіти з усього спектру спеціальностей;
- розвиток розгалуженої мережі установ для одержання додаткової освіти дорослими, її зв'язок з системою професійної освіти, ринком праці, службою зайнятості;
- ефективна система широкої інформованості громадськості, майбутніх студентів, батьків про можливості одержання вищої освіти з усього спектру спеціальностей [15].

З метою забезпечення в Україні надання освіти вищої якості та входження в європейське освітнє співтовариство, потрібно щонайменше виконати два стратегічних завдання:

- спрямувати педагогічну науку на розробку та реалізацію стратегії розвитку освіти, перспектив модернізації й розвитку національної освітньої системи;
- розробити й упровадити в навчальний процес передові інтелектуальні інформаційні технології.

У модернізації освіти в Україні значною мірою враховують об'єктивний вплив загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку:

- посилення глобалізації економіки, взаємозв'язку та взаємозалежності держав світу, наслідком чого є формування загального світового економічного простору й планетарного інформаційного поля, інтенсивний обмін результатами матеріальної та духовної діяльності;
- формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації у світі.

Розвиток України на початку третього тисячоліття визначається в контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, обмеження ролі держави в суспільстві тощо. В соціально-політичній сфері – це перехід від тоталітаризму до демократії, в економіці – від адміністративно-командної системи планового господарства до соціально-орієнтованої ринкової економіки, а в освіті – до її модернізації з урахуванням перелічених явищ. Такі зміни в суспільстві потребують відновлення соціальних пріоритетів особистості. Розвиток освіти – це стратегічний ресурс подолання кризових процесів, досягнення вагомих успіхів у підвищенні якості життя, утвердження національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, адже освіта є однією з найголовніших умов прориву нашого інтелектуального й виробничого потенціалу на світовий ринок високих технологій. У цих умовах для України особливої актуальності набуває врахування чинників соціально-економічного розвитку, серед яких значна роль належить людському фактору. Особливого значення при цьому набуває система освіти дорослих, яка має бути спрямована на максимальне задоволення потреб:

- особистості – у самовдосконаленні, адаптації до змін у соціально-економічному, політичному розвитку життя;
- суспільства – у формуванні соціально активних осіб, які мають адаптуватися до реалій життя, законослухняних та ініціативних громадян, членів суспільства, які орієнтуються на загальнолюдські цінності;
- держави – у підготовці компетентних працівників, здатних вивести країну на високий рівень соціально-економічного й культурного розвитку [12].

Немає сумніву: вища освіта й наука – це стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, утвердження України на світовому ринку високих технологій. Освіта утверджує національну ідею, сприяє розвитку культури українського народу. Наукова праця є обов'язковою в процесі підготовки кваліфікованих фахівців із вищою освітою. Єдність освіти й науки є умовою модернізації системи вищої освіти, основним чинником її розвитку. Головне завдання освітньої політики – забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності й відповідності актуальним питанням сьогодення. Мета модернізації освіти полягає у створенні механізму сталого розвитку системи освіти. Для

досягнення зазначеної мети необхідно виділити такі найголовніші завдання:

- забезпечити державні гарантії доступності й рівні можливості здобуття повноцінної освіти;
- сформувати в системі освіти нормативно-правові та організаційно-економічні механізми залучення й використання позабюджетних ресурсів;
- підвищити соціальний статус і професіоналізм працівників освіти, посилити їхню державну й громадську підтримку;
- розвивати освіту дорослих як відкриту державно-суспільну систему на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики, підвищувати роль усіх учасників освітнього процесу: учнів, педагогів, батьків, освітніх установ [15].

Модернізація освіти розгортається і відбувається в контексті загального сучасного процесу реформування різних сторін українського життя в тісній взаємодії з іншими реформами, одночасно будучи для них джерелом забезпечення кадрового ресурсу. На цьому етапі модернізація освітньої системи тісно пов'язана з її стабілізацією, виходом на мінімальні бюджетні нормативи завдяки розв'язанню соціально значимих проблем. У контексті зв'язку освіти з розвитком громадянського суспільства має зростати роль громадських рад із питань освіти (регіонально-муніципальний рівень), опікунських рад, різних фондів, окремих меценатів; їхня участь має відчутно впливати на якість діяльності освітянських установ, запобігати їхній замкнутості, стверджувати принципи гуманізму, толерантності, патріотизму і громадянськості. Просвітницька діяльність серед батьків спрямована на формування громадянського суспільства має стати органічною складовою діяльності управлінських освітянських структур, громадських і профспілкових об'єднань учителів, Педагогічного товариства України, різних фондів та опікунських рад тощо. Ще не знайшли належного місця в гуманітарній освітянській галузі й громадські організації культурологічного спрямування, традиційно притаманні українському суспільству, чийм завданням, як і історичних попередників (громади, просвіти), має стати широка просвітницька робота серед молоді та батьків із підвищення педагогічної культури населення, поширення знань про фізичний, психічний, емоційний розвиток особистості, її права та обов'язки, формування рис громадянськості та патріотизму молоді. Стратегічним завданням міжнародної співпраці є вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, широка участь навчальних закладів, педагогів і вчителів, учнів, студентів і науковців у проектах міжнародних освітніх організацій і співтовариств. Активізації потребує співпраця на дво- та багатосторонній основі із зарубіжними освітянськими фондами, неурядовими міжнародними організаціями та установами, Світовим банком та іншими міжнародними донорами, що є вагомим джерелом фінансової підтримки національної освіти. Українська освіта має опанувати зарубіжний досвід навчання демократії – демократичної освіти, демократичної організації й управління навчально-виховним процесом, переорієнтації на ринкові відносини. Активізація міжнародних зв'язків потребує чіткого визначення стратегічних партнерів. Європейський вибір, задекларований Україною, – головний вектор міжнародного співробітництва, зреалізувати який освіта має притаманними їй засобами і практичними кроками, змінюючи співпрацю з Росією, країнами СНД, Близького Сходу, Японією, Китаєм, іншими державами світу. Багатовекторність зовнішньої політики розширює можливості міжнародного співробітництва в галузі освіти зі Сходом і Заходом. Цю взаємодію полегшують і прискорюють нові інформаційні технології, тому їх засвоєння й упровадження – це першочергове завдання розвитку міжнародних освітянських контактів. Інтеграція освіти України в міжнародний освітній простір має ґрунтуватися на таких головних принципах:

- пріоритет національних інтересів;
- збереження й розвиток інтелектуального потенціалу нації;
- миротворча, людино- і культуротворча спрямованість міжнародного співробітництва;
- орієнтація на загальнолюдські, фундаментальні цінності [15].

Нові для України ринкові відносини привели до появи такого соціального явища в суспільстві, як безробіття. Подолання загального безробіття потребує радикальних заходів, переорієнтації економічної політики на нові засади. Проблема зайнятості населення – одна з найгостріших соціальних проблем, з якими зіткнулося людство у ХХ ст. і яка не втратила актуальності й на початку ХХІ ст. Її розв'язання – головна стратегія розвитку цивілізованих країн, юридично закріплена в загальній Декларації прав людини, де підкреслено право кожної людини на працю, вільний вибір роботи та захист від безробіття [6]. В основу професійного навчання незайнятого населення мають бути покладені такі принципи:

- добровільність навчання;
- відповідність навчання державним вимогам і стандартам;
- зв'язок з ринковими перетвореннями, розвитком різних форм власності та господарювання, реструктуризацією економіки й зайнятості населення;
- орієнтація безробітних на перспективні сфери трудової діяльності відповідно до попиту на ринку праці;

- диференційований підхід до різних соціальних груп безробітних;
- упровадження прогресивних форм і методів професійного навчання, з – поміж яких модульна система з використанням індивідуального підходу до кожної особи;
- взаємозв'язок професійного навчання безробітних із загальною системою неперервної професійної освіти [10].

До безробітних належать:

- дорослі, вивільнені зі сфери праці;
- робітники та спеціалісти, що мають досвід фахової та освітньої діяльності, які втратили роботу з різних причин;
- потенційні працівники, що стоять перед проблемою вибору нової спеціальності й нового фахового старту;
- особи, що мають різноманітні соціально-демографічні характеристики, але перебувають у психічній і фаховій кризі [5].

Безробітні як соціальна група є тією частиною працездатного населення, яка через економічні умови вивільнилася зі сфери праці, але самостійно розв'язати проблему нового професійного “старту”, повернення до трудової діяльності, не може. Причини такої проблеми як суб'єктивні, так і об'єктивні. До них ми відносимо:

- низьку соціальну мобільність (багато безробітних не може самостійно знайти роботу);
- низьку конкурентоспроможність (тобто безробітні й представники групи ризику або прихованого безробіття часто не мають переваг порівняно з іншими здобувачами робочих місць, не можуть перемогти в боротьбі за ці переваги або не вступають у боротьбу);
- низький рівень професійної кваліфікації.

Неминучим наслідком безробіття є погіршення якості життя, бідність та інші труднощі. Перед системами освіти дорослих і професійної перепідготовки безробітних сьогодні поставлено важливе завдання – виконати свою функцію в подоланні соціальних наслідків економічних перетворень, оскільки в умовах переходу країни до ринкових відносин, появи та розширення нових спеціальностей, освіта дорослих перетворюється на життєво важливу потребу реалізації власного “Я”. Результат професійної перепідготовки безробітних, її успішність характеризуються поняттям “соціальна ефективність результату професійної перепідготовки”, яка полягає в тому, щоб навчити дорослого самостійно здобувати нові знання й набувати вміння.

Для дорослих людей освіта ніколи не закінчується. Дорослі люди – це посередники між минулим, сьогоднішнім і майбутнім; старші покоління йдуть із життя, забираючи з собою цілу бібліотеку; 880 млн зовсім неписьменних і 4,5 млрд безнадійно відсталих від сучасних знань людей – шлях до планетарної трагедії. Якщо нам вдасться впоратися зі змінами освітніх установ, з'явиться надія подлати труднощі в освіті багатьох народів світу [15]. Контингент освіти дорослих – це особи, які так чи інакше поєднують навчально-пізнавальну діяльність із практичною участю в різних сферах життєдіяльності суспільства: працівники сфери професійної праці; тимчасово незайняті, серед яких і безробітні; особи, зайняті винятково в домашньому господарстві; пенсіонери за віком; дорослі з обмеженими фізичними можливостями (інваліди); люди, що змінили через певні обставини звичний спосіб життя, наприклад, військовослужбовці (вони ж пенсіонери); мігранти; дорослі засуджені, позбавлені волі.

Система освіти дорослих має бути орієнтована не тільки на державні завдання, а й на постійно зростаючий освітній попит, на конкретні інтереси родин, місцевих співтовариств, підприємств. Саме орієнтація на реальні потреби конкретних користувачів освітніх послуг має створювати основу для залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів [15].

Зміни в сфері освіти нерозривно пов'язані із процесами, що відбуваються в соціально-політичному й економічному житті світового співтовариства. Інформаційна революція і формування нового типу суспільного устрою – інформаційного суспільства – висувають інформацію та знання на перші позиції. Знання в прямому розумінні цього слова можливі лише за наявності двох умов: достатності інформації та розуміння її змісту. Мета використання інформаційних технологій – забезпечення ефективної інформаційної підтримки навчально-виховного процесу [13]. Це дає змогу найбільш повно використовувати педагогічні можливості нових інформаційних технологій, реалізовувати процеси інтенсифікації й оптимізації навчального процесу, індивідуалізації та диференціації; розвивати самостійність дорослих у вирішенні конкретних навчальних завдань; здійснювати поетапний і підсумковий контроль результатів навчання з наступною оцінкою ефективності навчального процесу. Інформатизація освіти сприяє розкриттю особистісних якостей людини, збереженню та розвитку індивідуальних можливостей тих, кого навчають; формуванню в учнів (студентів) пізнавальних інтересів, прагнення до самовдосконалення; забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, нерозривності взаємозв'язку між природознавством, технікою, гуманітарними науками та мистецтвом; постійному відновленню освіти, форм і методів процесу навчання і виховання [14]. Сучасні інформаційно-технологічні революції, що відбуваються на всіх континентах і у багатьох країнах

світу, зумовили необхідність пошуку нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців всіх напрямів і галузей господарства, і зокрема розвиток дистанційної освіти. Саме ця система може найбільш адекватно й гнучко реагувати на потреби суспільства забезпечувати реалізацію конституційного права на освіту кожного громадянина країни [4]. На зміну старої моделі навчання дорослих повинна прийти нова модель, заснована на засадах гуманізації та андрагогізації освітнього процесу.

Отже, аналіз архівних джерел, наукової літератури дав змогу визначити *тенденції розвитку освіти дорослих* в сучасній Україні *на початку XXI ст.* До них ми відносимо:

- реалізацію системного підходу до розвитку освіти дорослих;
- розвиток освіти дорослих у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів;
- зв'язок пріоритетних завдань освіти дорослих з процесами глобалізації та інформатизації суспільства;
- використання української системи вищої освіти для розбудови фундаменту освіти дорослих;
- навчання безробітних;
- розвиток міжнародного співробітництва;
- вплив соціально-економічних трансформацій на структуру, завдання та зміст освіти дорослих;
- упровадження інформаційних технологій в освіту дорослих;
- створення громадських об'єднань та визначення їх ролі у формуванні політичної свідомості громадян України;
- посилення функції соціального захисту людини.

Враховання вищезазначеного сприятиме розвитку освіти дорослих в Україні.

Література

1. Дмитриченко М.Ф. Вища освіта і Болонський процес: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.Ф. Дмитриченко, Б.І. Хорошун, О.М. Язвінська, В.Д. Данчук. – К.: Знання України, 2006. – 440 с.
2. Законодательство в сфере образования взрослых: проблемы и перспективы развития: материалы науч.-практ. семинара, 14 дек. 2001 г. – СПб.: ИОВ РАО, 2002. – 52 с.
3. Законодавчі акти України з питань освіти. За станом на 1 квітня 2004 року: офіційне видання. – К.: Парламент. вид-во, 2004. – 404 с.
4. Клопов Р.В. Генезис дистанційного навчання // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць / Благод. фонд ім. А.С. Макаренка. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 37-46.
5. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики: в 4-х т. / [науч. ред. В.И. Подобед]; СПб.: ИОВ РАО, 2000. – Т.4: Технологии обучения взрослых в различных образовательных системах, кн. 3: Развитие систем образования социально незащищенных групп взрослого населения / под ред. Н.А. Тоскиной, С.С. Лебедева, Н.А. Тоскина. – 2000. – 100 с. – (Монографическая серия).
6. Образование взрослых: теория и практика / под ред. В.Г. Онушкина, Н.А. Тоскиной. – СПб.: ИОВ РАО, 1996. – Вып. 2: Профессиональная переподготовка безработных. – 1996. – 183 с.
7. Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Вища шк., 2001. – 159 с.
8. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [за ред. В.Г. Кременя; авт. кол.: Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянюк В.В., Бабін І.І.]. – К.; Тернопіль: ТДПУ, 2004. – 146 с.
9. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць до 15-річчя АПН України: у 5 томах / [голов. ред. В.Г. Кремень]. – 2007. – Т.1. Теорія та історія педагогіки. – 360 с.
10. Рыкова Е.А. Профессиональное обучение и профориентация незанятого населения: учеб. пособ. для инж.-пед. работников учреждений нач. проф. образования / Е.А. Рыкова. – М.: Ин-т развития проф. образования, 2000. – 137 с.
11. Сігаєва Л.Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Л.Є. Сігаєва. – К.: ЕКМО, 2009. – 44 с.
12. Социализация взрослых: учеб. пособ. / [Л.А. Башарина, Л.В. Бродянская, С.Г. Вершловский и др.]. – СПб.: СпецЛит, 2002. – 269 с.
13. Стефаненко П. Дидактичні особливості дистанційного навчання у вищій школі / Павло Стефаненко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 1. – С. 22-32.
14. Теория и практика дистанционного обучения: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / [Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева и др.]; под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2004. – 414 с.
15. Развитие системы освіти в Україні в 1995–2004 рр.: Національна доповідь // Образование в СНГ: проблемы и перспективы: электронный журнал / Освіта для стійкого розвитку: на шляху до суспільства знання: Міжнародний форум. – 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу 15.05.2007: <<http://cis.bsu.by/second.aspx?uid=51&type=Article><http://cis.bsu.by/second.aspx?uid=3&type=subject>>. – Загол. з

екрану. – Мова укр.

Лариса Сигаева

***Тенденции развития образования взрослых
в Украине в начале XXI века***

Аннотация. В статье рассматривается развитие Украины в начале третьего тысячелетия, которое определяется в контексте европейской интеграции с ориентацией на фундаментальные ценности западной культуры: парламентаризм, права человека, права национальных меньшинств, либерализацию, свободу передвижения, ограничения роли государства в обществе и т.д. В статье определены тенденции развития образования взрослых в Украине в начале XXI века

Ключевые слова: образование взрослых, развитие образования взрослых, тенденции развития образования взрослых.

Larysa Sigaeva

***Adults education trends in ukraine
at the beginning of the xxist century***

Summaru. The paper deals with the development of Ukraine at the beginning of the third millennium, which is determined in the context of European integration with a focus on fundamental values of Western culture: parliamentarism, human rights, minority rights, liberalization, freedom of movement, limiting government's role in society and so on. In this article the trends in adult education in Ukraine at the beginning of the XXIst century are determined.

Key words: adults education, development of adults education, adults education trends.